

УДК 821.161.2 (082)

ЖУРНАЛІСТСЬКА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА СПАДЩИНА ВОЛОДИМИРА САПОНА

Оксана ГАРАЧКОВСЬКА

д-р філол. н, доц.

Київський національний
університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: oksana237@ukr.net

ORCID ID0000-0001-8599-6430

© Гарачковська О., 2018

Стаття присвячена аналізу творчої діяльності сучасного українського журналіста і письменника Володимира Сапона (1951–2017). Висвітлюються вузлові проблеми його журналістського доробку, зокрема проблема відродження духовної спадщини українського народу, що розкривається передусім у дослідженнях історичного минулого Чернігівщини. Також висвітлюється проблема переоцінки історичних подій та постатей державних діячів, митців, науковців, народних умільців крізь призму новітніх реалій доби, що найповніше реалізована журналістом В. Сапоном у жанрі нарису. Саме в цьому жанрі журналіст реалізовував одну з провідних рис індивідуального стилю — дифузю жанрів. Зокрема, риси нарисовості активно проникають до форми й змісту статті, передмови, рецензії, нотаток, есе.

Автор статті звертає увагу на сплав художності і публіцистичності, поєднання філософської заглибленості з гостротою соціального звучання, образність, логічність подачі матеріалу, притаманні творам В. Сапона.

Розкривається жанрова специфіка журналістських публікацій В. Сапона: культурологічні статті, нариси, замітки, рецензії, інтерв'ю (публікації про історію рідного села Рудки (книжка «Призабуті стежки сіверянської Клію»), про топоніміку Чернігівщини (книжка «Таємниці назв наших міст і сіл»), книга «Вулиці старого Чернігова», путівник «Чернігів древній і сучасний» та ін.). У замальовках, етюдах, есеях В. Сапона за легким зачином чи ліричним вступом завжди криється одна закономірність — обов'язкова історична чи автобіографічна інформація, прив'язана до основного факту роздумів.

У висновках наголошується на значенні журналістського спадку Володимира Сапона, що є невід'ємною частиною його творчого доробку і заслуговує на ретельну наукову увагу, адже без нього неможливо створити цілісний, об'єктивний портрет митця на тлі доби останньої третини ХХ — початку ХХІ ст. Понад 250 статей, нарисів, репортажів, заміток, інтерв'ю, рецензій, радіовиступів тощо — такий підсумок журналістської діяльності митця.

Ключові слова: проблематика, жанрова специфіка, спадок, нарис, стаття, нотатки, рецензія, інтерв'ю, репортаж.

JOURNALISTIC AND STUDY OF LITERATURE INHERITANCE OF VOLODYMYR SAPON

Oksana Garachkovska

Doctor of sciences (Philology), Associate Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
36 Ye. Konovalts Str.,
01133, Kyiv, Ukraine
e-mail: oksana237@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-8599-6430

The article deals with the analysis of creative activities of contemporary Ukrainian journalist and writer Volodymyr Sapon (1951–2017). The author highlights key problems of his journalistic writings, special attention is paid to the problem of revival of the Ukrainian spiritual heritage, which is dealt with in the researches of Chernigivshchyna history. The problem of re-evaluation of historical events and personalities of statesmen, artists, scientists, skilled craftsmen through the prism of the newest realia is highlighted. This problem was presented by journalist V. Sapon in essay genre. Just in this genre one of the principal characteristics of his individual style — fusion of genres — is presented. Essay features actively penetrate into the form and content of an article, an introduction, a review, information short pieces.

The author of the article draws reader's attention to the fusion of artistry and sociopolitical journalism, the fusion of philosophical depth with acute social resonance, imagery, logical way of presenting information, peculiar for V. Sapon's writings.

The article deals with the genre specificity of V. Sapon's journalistic publications: articles in cultural studies, essays, information short pieces, reviews, interviews (publications on the history of his native village Rudky (the book «Pryzabuti stezhky siverianskoyi Klio»), about toponymy of Chernihivshchyna (the book «Taiemnytsia nazv nashykh mist i sil»), the book «Streets of old Chernihiv» («Vulytsi staroho Chernihova»), guide-book «Chernihiv ancient and modern» and others). In V. Sapon's sketches, essays there exists one important peculiarity: behind light beginning and lyric introduction necessarily comes historic or autobiographical information connected with the theme of contemplations.

In conclusions the author emphasizes the importance of V. Sapon's journalistic heritage, which is an inseparable part of his creative activities and deserves a thorough scientific attention, as it is important for creating an integrated, objective portrait of the artist during the last third of the XX-th — the beginning of the XXI-st centuries. More than 250 articles, essays, reportages, information short pieces, interviews, radio-addresses constitute the literary and journalistic heritage of V. Sapon's activities.

Key words: range of problems, genre specificity, heritage, essay, article, information short pieces, review, interview, reportage.

Постановка проблеми

Сучасний літературний процес в Україні важко уявити без поетичних і прозових книг Володимира Сапона (1951–2017). Він також широко знаний як краєзнавець, культуролог та журналіст. Власне, остання з виділених граней творчої діяльності митця, поза всяким сумнівом, теж гідна бути в епіцентрі уваги науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. В останні десятиліття творча і культурологічна діяльність Володимира Сапона неодноразово ставала об'єктом наукових студій.

Відомі письменники М. Ткач (Ткач, 2011; Ткач, 2017), Д. Іванов (Іванов, 2001, с. 11–12), журналістикознавці й краєзнавці М. Тимошик (Тимошик, 2017, с. 175–177), О. Брик (Брик, 2004, с. 61–65) та інші (Марченко, 2016; Фарина, 2015) присвятили осмисленню його творчого доробку численні рецензії, ґрунтовні статті. З'явився біобібліографічний покажчик «Володимир Миколайович Сапон» (Біобібліограф. покажч., 2013) та інші матеріали про життя і творчість відомого журналіста і письменника. Водночас автори згаданих публікацій лише побіжно порушують питання щодо проблематики та жанрової специфіки журналістського спадку Володимира Сапона.

Отже, *актуальність* дослідження спричинена передовсім суспільним резонансом творчості Володимира Сапона, гострою потребою вивчити його журналістську діяльність, а також відсутністю публікацій зі згаданої проблематики.

Мета статті — охарактеризувати проблематику та жанрову специфіку журналістського доробку Володимира Сапона, краєзнавця, культуролога, письменника та журналіста.

Виклад основного матеріалу

Володимир Миколайович Сапон народився 20 липня 1951 року в селі Рудка Чернігівського району Чернігівської області. Ще в школі захопився літературою, а писати почав під впливом вчителя історії і письменника В. Манойленка. Свої перші вірші Володимир опублікував тоді, коли навчався у восьмому класі, — у районній газеті та республіканському журналі «Піонерія» (нині «Однокласник»). Згодом вірші початківця побачили світ і в обласних газетах: у «Комсомольському гарті» та в «Деснянській правді». Десятикласником Володимир Сапон поїхав на республіканський семінар поетів-початківців, де його ліричні твори одержали схвальну оцінку Володимира П'янова, Дмитра Білоуса, Абрама Кацнельсона та Віталія Коротича. У 1969–1973 роках майбутній журналіст і літератор навчався на філологічному факультеті Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. Гоголя (нині — університет). Впродовж навчання регулярно відвідував літературну студію, якою керував спочатку Дмитро Наливайко,

знавець зарубіжної літератури, згодом академік НАН України, лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка, а потім літературну студію очолював письменник і літературний критик Павло Сердюк.

Володимир Сапон ще студентом багато друкувався в українській періодиці. Було «в ньому щось таке, що змушувало пильно придивлятися до цього обдарованого, загадкового юнака» (Марченко, 2016, с. 137–143).

Молодий випускник гоголівського вузу працював спочатку редактором багатотиражки «Будівельник», із 1982 року — заступником редактора газети «Комсомольський гарт». А з 1986 упродовж 25 років працював в обласній газеті «Деснянська правда», переважно завідувачем відділу гуманітарної сфери. Саме в цій газеті у 1998 році йому було присвоєне почесне звання «Заслужений журналіст України». Тут тричі (2004, 2006, 2011 роки) ставав переможцем Міжнародних фестивалів журналістів регіональних ЗМІ «Золотий передзвін Придесення».

Він член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України та Національної спілки краєзнавців України, лауреат літературних премій імені Олекси Десняка (1986), Василя Блакитного (1995), М. Коцюбинського (2004), Леоніда Глібова (2009), Івана Кошелівця (2014) та Пантелеймона Куліша (2015), член редколегії журналу «Літературний Чернігів».

Володимир Сапон є автором понад сотні рецензій на поетичні та прозові книжки, переважно земляків. Першу в своєму житті рецензію він написав у шістнадцять років. Це був відгук на книгу Станіслава Реп'яха «Барви: Поезії» (1967), який називався «Барви рідного краю» (Комсомольський гарт. 1967. 9 серпня). Згодом побачили світ інші рецензії молодого журналіста: «За народними мотивами» (Комсомольський гарт. 1970. 5 травня) — на книгу Леоніда Горлача «Чумацький шлях: Балади» (1970); «Батьківські пороги любові» (Комсомольський гарт. 1973. 25 січня) — на книгу Григора Тютюнника «Батьківські пороги» (1972); «З вірою в людину» (Друг читача. 1980. 5 черв.) — на книгу Михася Ткача «Сонячний полудень» (1979); «Заповіти добра і любові» (Комсомольський гарт. 1983. 1 жовтня) — на книгу Дмитра Іванова «Заповіти мого роду: Поезії» (1983) та інші.

Звертають на себе увагу естетичні уподобання молодого рецензента. Він обрав для критичного розгляду мистецьки довершені видання, що вирізнялися з-поміж книжкового потоку тих років високою емоційною напругою. Як показав час, це були кращі поетичні та прозові збірки, знакові для всієї української літератури кінця 60 — початку 80-х років ХХ ст. Принаймні згодом троє письменників з п'яти, про яких писав В. Сапон, — Г. Тютюнник, Д. Іванов та Л. Горлач будуть удостоєні найвищої в Україні державної літературно-мистецької відзнаки — Національної премії ім. Т. Г. Шевченка. Книги ж С. Реп'яха та

М. Ткача хоча й не здобулися такої нагороди, однак і сьогодні залишаються в читацькому арсеналі серед улюблених видань, «вчать молодого сучасника переборювати дріб'язковість, слабкодухість, вірити в людину, в добро, в нелегке, але тим ще дорожче щастя» («З вірою в людину»).

Згодом кращі рецензії журналіста і письменника будуть зібрані в книзі під назвою «Страсбурзький пиріг. Щоденникова проза та есеї» (2013). У цих рецензіях В. Сапона «немає компліментарності, на яку часто-густо хибують нинішні подібні твори» (Фарина, 2015, с. 183). Для прикладу можна назвати хоча б «Крадені рими пані Рими» — рецензію на книгу Раїси Дем'яненко «Легенди, перекази Сіверського краю. Кроки століть» (2012), авторка якої «закохалася» у плагіат. Окремі критичні нотки знаходимо на книги П. Сороки «Дерево над водним потоком» тощо.

На думку дослідників творчості В. Сапона, перед нами «не рецензії у класичному вимірі жанру, хоча певні елементи аналітичних відгуків на окремі видання тут є» (Фарина, 2015, с. 184). Це радше есеї, симбіоз літературознавчої розвідки, рецензії та публіцистики.

Ключовою проблемою журналістського доробку В. Сапона є проблема відродження духовної спадщини українського народу. І розкривається вона передовсім у дослідженнях історичного минулого Чернігівщини. Зокрема, В. Сапон уперше разом з О. Коваленком і С. Мельником знайшов «Переписну книгу Чернігова» 1666 року і опублікував її, висловивши ще у 1991 році гіпотезу про те, що Ярославна плакала у Путивську на Десні, а не в Путивлі Сумської області, як це доводять науковці, що досліджують «Слово про Ігорів похід». В. Сапон розшукав і опублікував спогади чернігівця Ю. Григоровича, представника відомої родини Вербицьких.

Значний інтерес викликали публікації В. Сапона про історію рідного села Рудки (книжка «Призабуті стежки сіверянської Клію»), про топоніміку Чернігівщини (книжка «Таємниці назв наших міст і сіл»). Він оприлюднив унікальну книгу «Вулиці старого Чернігова», опублікував книгу про історію давнього Седнева. Двічі видавався упорядкований журналістом і краєзнавцем популярний путівник «Чернігів древній і сучасний».

У його замальовках, етюдах, есеях за легким зачином чи ліричним вступом завжди криється одна закономірність — обов'язкова історична чи автобіографічна інформація, прив'язана до основного факту роздумів. Це простежується і в «Страсбурзькому пирозі», і в «Медах та полинах історії», і в «Дещо зі щоденника». На перший погляд, це дуже прості сюжети в розповідях, скажімо, «Прощання слов'янки», але як непомітно вплітається в них глибока інформація. Саме ця особливість його журналістських матеріалів приваблює чи-

тача. Щоб розгадати таємницю його матеріалів, треба лише почати читати, а потім уже не відірвешся, поки не довідаєшся, чим та чи інша історія закінчилася.

З передмовами та післямовами Володимира Сапона вийшли твори Олексія Довгого, Петра Куценка, Олександра Самійленка, Петра Пулінця, Гузель Черниш, Олени Марченко, Петра Руденка. Він був редактором книжок Дмитра Іванова, Михася Ткача, Надії Галковської, Василя Струтинського, Володимира Пилипця, Віталія Леуса, Якова Ковальця та багатьох інших.

Проблема переоцінки історичних подій та постатей державних діячів, митців, науковців, народних умільців крізь призму новітніх реалій доби найповніше реалізована журналістом В. Сапоном у жанрі нарису. Перший його нарис називався «Причетність» (Комсомольський гарт. 1973. 27 березня). Він був присвячений студентам Ніжинського педінституту імені М. Гоголя О. Коваленку, С. Ольговському і В. Зоценку, нині відомим українським історикам, професорам. Згодом побачив світ історичний нарис В. Сапона «З когорти балтійців» (Деснянська правда. 1983. 29 липня). Журналістський матеріал розповідав про П. А. Манойленка (1893–1937), земляка, революціонера, радянського діяча, «ворога народу». Художній нарис «Взяв на себе нелегкий труд» (Деснянська правда. 1988. 12 січ.) висвітлював життєпис О. Г. Якимченка (1878–1929) — російського художника-модерніста. «У Батурині, над Сеймом» (Деснянська правда. 1990. 5 серпн.) — краєзнавчий нарис про давнину і сьогодення містечка Батурина Бахмацького району Чернігівської області. Науково-популярний нарис «Ракети генерала Костянтинова (Комсомольський гарт. 1987. 7 лип.) присвячено чернігівцю К. І. Костянтинову (1819–1979) — винахіднику першої російської бойової ракети. Натомість «Пакуль» (Вінок безсмертя: книга-меморіал. — Київ, 1988) — героїко-патріотичний нарис про мужніх месників, захисників рідного краю від загарбників та про спалене фашистами село Чернігівського району. Культурологічний нарис «Одіссея Юрія Лисянського» (Деснянська правда. 1988. 7–16 квітня) присвячено життєпису уродженця Ніжина Ю. Ф. Лисянського (1783–1837) — відомого російського мореплавця.

Як бачимо з цього далеко не повного переліку нарисів Володимира Сапона, журналіст реалізовував у цьому жанрі одну з провідних рис індивідуального стилю — дифузю жанрів. Характерні для згаданих творів також сплав художності і публіцистичності, поєднання філософської заглибленості з гостротою соціального звучання, образність, логічність подачі матеріалу.

Серед журналістських матеріалів, створених В. Сапоном, є чимало інтерв'ю: «Благословенний Тичиною» (Деснянська правда. 2010. 4 грудня) — інтерв'ю з поетом С. Реп'яхом; «Сіверянська думка»:

друге народження (Деснянська правда. 1992. 19 вересн.) — інтерв'ю з О. Б. Коваленком, деканом історичного факультету Чернігівського педінституту. «Наша дума, наша пісня...» (Зоряна спадщина. Чернігів. 2000. С. 100–106) — інтерв'ю з фольклористом В. І. Полевицом та багато інших.

Розробляв журналіст і жанри репортажу: «Цей славен Гоголівський вуз» (Деснянська правда. 1995. 26 вересня) — репортаж про урочистості з нагоди 175-річчя Ніжинського педінституту імені М. Гоголя; замітки: «У Рудці знову є церква» (Деснянська правда. 1996. 5 грудня) — про відкриття церкви у селі Рудка Чернігівського району; репліки: «Кого ж «зрадив» Іван Тургенєв? (Літературна Україна. 2009. 9 квітня) — з приводу статті А. Топачевського про Т. Шевченка та багато інших.

На думку дослідників журналістського спадку Володимира Сапона, «юній творчій зміні є чого повчитися в Сапона. Він торував мистецьку стежу наполегливо, скромно, добросовісно. Бо не з тих, хто рекламує свій дешевий доробок, пробиваючись різними способами до видань, афішуючи пустослів'ям безталання. Чесно і самовіддано робить свою справу — служить людям і вчинками, і творчістю. Він інтелігент у найвищому розумінні цього слова. А душа його залюблена у Придесення, у Стрижень, у рідне село» (Марченко, 2016, с. 141).

З цими словами важко не погодитися. Дуже боляче усвідомлювати, що земний шлях талановитого митця раптово обірвався. Проте залишаються твори Володимира Сапона, звернені до кожного, хто любить свій рідний край, запашне українське слово, хто любить свою Вітчизну.

Висновки

Журналістський спадок Володимира Сапона є невід'ємною частиною його творчого доробку і заслуговує на ретельну наукову увагу, оскільки без нього неможливо створити цілісний, об'єктивний портрет митця на тлі доби останньої третини ХХ — початку ХХІ ст.

Понад 250 статей, нарисів, репортажів, заміток, інтерв'ю, рецензій, радіовиступів тощо — такий підсумок журналістської діяльності В. Сапона. В осерді всіх виступів митця у пресі — Україна, її талановитий народ, його мова, культура, історія, сучасність і майбутнє. Журналістська самобутність В. Сапона виявилася також в його жанротворчості. У журналістському доробку письменника, публіциста і краєзнавця переважна більшість матеріалів позначені прикметною рисою стилю автора — дифузією жанрів. Зокрема, риси нарисовості активно проникають до форми й змісту статті, передмови, рецензії, нотаток, есе.

Журналістський доробок В. Сапона, як і багатьох його сучасників, таких, як М. Ткач, О. Забарний та інші, є взірцем служіння українському народові і його молодій незалежній державі.

ЛІТЕРАТУРА

- Брик, О. (2004). Меди і полини історії від Володимира Сапона. *Літературний Чернігів*, № 2 (26), С. 61–65.
- Іванов, Д. Володимиру Сапону — 50! (2001). *Літературний Чернігів*, № 17, С. 11–12.
- Каганова, І.Я. (Ред.). (2013). *Володимир Миколайович Сапон: біобібліограф. покажч.* (В. Кражан, М. Лелюк, Передм ; Н. В Романчук, В. М. Сапон, Уклад). Чернігів: ОУНБ ім. В. Г. Короленка.
- Марченко, Т. Погляд з юності. (2016). *Літературний Чернігів*, № 3 (75). С. 137–143.
- Пам'яті Володимира Сапона. (2017). *Сіверянський літопис*, № 6 (138). С. 202–203.
- Тимошик, М. (2017). Поетичне слово Сапона в Данині. *Літературний Чернігів*, № 4 (80), С. 175–177.
- Ткач, М. (2011). Поет і літописець отчого краю. *Літературний Чернігів*, № 3 (55), С. 17–19.
- Ткач, М. (2017). «Райські птиці» відлітають восени. *Літературний Чернігів*, № 4 (80), С. 169–174.
- Фарина, І. (2015). Голоси сердечних відлунь. *Літературний Чернігів*, 2015, № 3 (71), С. 182–184.

REFERENCES

- Bryk, O. (2004). Medy i polyny istorii vid Volodymyra Sazona [Medes and Mills of History from Vladimir Sapon]. *Literaturnyi Chernihiv*. № 2 (26). pp. 61–65 [In Ukrainian].
- Faryna, I. (2015). Holosy serdechnykh vidlun [Voices of Cordial Echoes]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 3(71), pp. 182–184 [In Ukrainian].
- Ivanov, D. (2001). Volodymyru Sazonu — 50! [Volodymyr Sapon is 50!]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 17, pp. 11–12 [In Ukrainian].
- Kaganova I. Ya. (Ed.). *Volodymyr Mykolaiovych Sapon: biobibliohraf. pokazhch.* [Vladimir Nikolaievich Sapon: biobibliographic indicator]. (2013). (V. Krazhan, M. Leliuk, Front; N. V. Romanchuk, V. M. Sapon, Structure). Chernihiv: OUNB im. V. H. Korolenka [In Ukrainian].
- Marchenko, T. (2016). Pohliad z yunosti [The View from Youth] *Literaturnyi Chernihiv*, № 3(75), pp. 137–143 [In Ukrainian].
- Pam'iaty Volodymyra Sazona [To Volodymyr Sapon's memory] (2017). *Siverianskyi litopys*, № 6(138), pp. 202–203 [In Ukrainian].
- Tkach, M. (2011). Poet i litopysets otchoho kraiu [Poet and Chronicler of the Fatherland]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 3 (55), pp. 17–19 [In Ukrainian].
- Tkach, M. (2017). «Raiski ptytsi» vidlitaiut voseny [«Paradise birds» fly away in the autumn]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 4(80), pp. 169–174 [In Ukrainian].
- Tymoshyk, M. (2017). Poetychne slovo Sazona v Danyni [Poetic word of Sapon in Danyna]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 4(80), pp. 175–177 [In Ukrainian].